

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

Datums skatāms laika zīmogā Nr. 1-8/44

Latvijas Republikas Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai
sociala.komisija@saeima.lv

Priekšlikumi likumprojektam "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" (Nr. 1215/Lp13)

Pildot savas funkcijas, tiesībsargs ir konstatējis trūkumus Valsts sociālo pabalstu likuma 16. panta pirmās daļas nākotnes redakcijā, kas stāsies spēkā 2022. gada 1. janvārī. Tiesību norma rada nevienlīdzīgu attieksmi pret viena dzimuma pāriem, kas kopīgi audzina abu partneru bērnus, salīdzinot ar personām, kas laulībā kopīgi audzina bērnus, kuri nav abu laulāto kopīgie bērni.

2021.gada 15. decembrī tiesībsargs Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai nosūtīja vēstuli Nr.6-2/901, kurā norādīts uz konstatētajiem trūkumiem. Tiesībsargs lūdza komisiju novērst nepamatoto atšķirīgo attieksmi pret viena dzimuma pāru ģimenēm un Valsts sociālo pabalstu likumā noteikt tiesības saņemt ģimenes valsts pabalstu (turpmāk – ĢVP) par visiem ģimenē audzināmajiem bērniem ne tikai laulātajiem, bet arī gadījumos, kad ģimenē bērnus kopīgi audzina tādas personas, kuru attiecības ir atzītas par ģimenes attiecībām ar tiesas spriedumu. Tiesībsargs vērsa uzmanību uz Senāta Administratīvo lietu departamenta 2021. gada 10. decembra spriedumu,¹ kurā rasts risinājums, kā konstatēt, ka konkrētu personu attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām.

Saeimā ir iesniegts likumprojekts "Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā" (Nr.1215/Lp13) (turpmāk – likumprojekts), kas 2021.gada 9.decembrī pieņemts pirmajā lasījumā, priekšlikumu iesniegšanai nosakot termiņu līdz 2021.gada 23.decembrim.

Ievērojot minēto un pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 11.panta 1. un 4.punktu un 12.panta 8.punktu, lai novērstu nevienlīdzīgu attieksmi, tiesībsargs lūdz pieņemt un izvērtēt tiesībsarga priekšlikumu minētajā likumprojektā.

Lūdzu Valsts sociālo pabalstu likuma 16. panta pirmo daļu izteikt šādā redakcijā:

“Šā likuma 6., 7., 7.¹, 8., 8.¹, 8.² un 12. pantā noteiktos pabalstus par bērnu Ministru kabineta noteiktajā kārtībā piešķir vienam no bērna vecākiem. Šā likuma

¹ <https://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tiesu-lietam/administrativo-lietu-departamenta/nodod-jaunai-izskatisanai-lietu-par-viena-dzimuma-para-gimenes-juridisku-atzisanu-10917?year=2021&month=12>

6. pantā noteikto pabalstu var piešķirt laulātajam, kurš nav bērna vecāks, ja bērna vecāks, kurš saņem šā likuma 6. pantā noteikto pabalstu, iesniedz Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai iesniegumu par atteikšanos no minētā pabalsta saņemšanas un laulātais, kurš nav bērna vecāks, iesniedz iesniegumu šā likuma 6. pantā noteiktā pabalsta saņemšanai par sava laulātā bērnu. Tādas pašas tiesības kā laulātajiem ir personām, kuru attiecības ir atzītas par ģimenes attiecībām ar tiesas spriedumu.”

Pamats minētā priekšlikuma iesniegšanai ir tiesībsarga konstatētā nevienlīdzīgā attieksme pret salīdzinām personu grupām – ģimenēm, kurās personas laulībā kopīgi audzina bērnus, kuri nav abu personu kopīgie bērni, un ģimenēm, kurās nelaulātas personas kopīgi audzina bērnus, kuri nav abu personu kopīgie bērni.

Proti, Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā² paredz papildināt likuma 16. panta pirmo daļu ar teikumu šādā redakcijā: “Šā likuma 6. pantā noteikto pabalstu var piešķirt laulātajam, kurš nav bērna vecāks, ja bērna vecāks, kurš saņem šā likuma 6. pantā noteikto pabalstu, iesniedz Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai iesniegumu par atteikšanos no minētā pabalsta saņemšanas un laulātais, kurš nav bērna vecāks, iesniedz iesniegumu šā likuma 6. pantā noteiktā pabalsta saņemšanai par sava laulātā bērnu.”

Likumprojekta “Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā” sākotnējās ietekmes ziņojumā (anotācijā) norādīts, ka likumprojekts paredz paplašinātu iespēju saņemt ĢVP par visiem ģimenē audzināmajiem bērniem arī gadījumos, kad laulātie ģimenē kopīgi audzina bērnus, kuri nav abu laulāto bioloģiskie (kopīgie) bērni. Proti, tiek dota iespēja vienam no laulātajiem, pamatojoties uz otra laulātā labprātīgu piekrišanu, saņemt ĢVP par visiem kopīgi audzināmajiem bērniem, ne tikai par saviem bioloģiskajiem bērniem. Tādā gadījumā laulātais, kurš ir bērna bioloģiskais vecāks un kurš saņem pabalstu par savu bērnu(iem), iesniedz iesniegumu VSAA par labprātīgu atteikšanos no viņam piešķirtā pabalsta turpmākās saņemšanas, savukārt laulātais, kurš nav bērna bioloģiskais vecāks, iesniedz iesniegumu pabalsta piešķiršanai. Anotācijā uzsvērts: “Jāņem vērā, ka šis nosacījums darbojas tikai, ja ir noslēgta laulība. Gadījumā, ja nav noslēgta laulība, tad VSAA nevarēs konstatēt 3.personas tiesiskumu saņemt ĢVP par citas personas bērniem, nevarēs identificēt kopdzīves faktu, kā arī faktu, ka šī trešā persona audzina bērnu.”

Secināms, ka paplašināto iespēju saņemt ĢVP par visiem ģimenē audzināmajiem bērniem nevarēs izmantot viendzimuma partneru ģimenes, jo laulība starp viena dzimuma personām ir aizliegta.³ Tādējādi viendzimuma partneru ģimenes, kurās partneri ģimenē kopīgi audzina bērnus, būs nelabvēlīgākā situācijā, salīdzinot ar pretēja dzimuma personu ģimenēm, jo pretēja dzimuma personas ir tiesīgas noslēgt laulību un viens no laulātajiem varēs saņemt ĢVP par visiem ģimenē audzināmajiem bērniem.

Anotācijā minēts konkrēts piemērs, kā iespēja saņemt ĢVP par visiem ģimenē audzināmajiem bērniem ietekmēs ģimenes ikmēneša budžetu. Piemērs uzskatāmi parāda, ka ģimenē ar trim bērniem ĢVP starpība, vienam no laulātajiem saņemot ĢVP par visiem trim kopīgi audzināmajiem bērniem, ir 100 *euro* mēnesī. Viendzimuma pāru ģimenēm ar bērniem iespēja saņemt lielāku ĢVP ir liegta.

Šķērslis viendzimuma partneriem saņemt ĢVP arī par otra partnera bērniem ir tiesiskā regulējuma trūkums, kas ļautu reģistrēt kopdzīves faktu. Latvijā viena dzimuma pāri nevar juridiski nostiprināt savas attiecības un līdz ar to attiecībās ar trešajām personām nevar pierādīt ģimenes pastāvēšanu.

² Pieņemts 06.05.2021., stāsies spēkā 01.01.2022.

³ Civillikums. PIRMĀ DAĻA. Ģimenes tiesības 35. panta otrā daļa.

Satversmes tiesa 2020. gada 12. novembra spriedumā lietā Nr. 2019-33-01⁴ norādīja, ka Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ietvertais valsts pozitīvais pienākums aizsargāt un atbalstīt ģimeni neattiecas tikai un vienīgi uz laulības ceļā izveidotu ģimeni. Satversmes 110. panta pirmais teikums nosaka valsts pozitīvo pienākumu aizsargāt un atbalstīt ikvienu ģimeni, tostarp arī faktisku ģimeni. Satversmes 110. panta pirmajā teikumā lietotais ģimenes jēdziens nav konkretizēts un neizvirza dzimumu par kritēriju tādu personu noteikšanai, kuras atzīstamas par ģimeni (Secinājumu daļas 12.1. punkts).

Minētajā lietā Satversmes tiesa secināja, ka likumdevējs nav noteicis viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesisko regulējumu un nav paredzējis viendzimuma partneru ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus sakarā ar bērna piedzimšanu. Tātad likumdevējs nav izpildījis tam no Satversmes 110. panta pirmā teikuma izrietošo pozitīvo pienākumu nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes juridisko, sociālo un ekonomisko aizsardzību (Secinājumu daļas 14.2. punkts).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 110.panta pirmais teikums uzliek valstij pozitīvu pienākumu nodrošināt viena dzimuma pāra ģimenei iespēju juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības un tikt valsts atzītām par ģimeni. Satversmes tiesas spriedumā minētais tiesiskais regulējums par viena dzimuma pāra ģimenes attiecībām vēl nav izstrādāts.

Senāta Administratīvo lietu departaments savā 2021. gada 10. decembra spriedumā⁵ secinājis, ka šādā situācijā, kad valstij no Satversmes izriet juridisks pienākums nodrošināt iespēju viena dzimuma pāra ģimenēm juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības un tikt valsts atzītām, bet valsts nav izveidojusi attiecīgu tiesisko regulējumu un tādējādi bez tiesiski pamatota iemesla nav izpildījusi šo pienākumu, var konstatēt, ka pastāv Satversmei pretēja likuma nepilnība jeb robs un administratīvajām tiesām ir jāmeklē risinājums šai situācijai (Motīvu daļas 19.punkts).

Administratīvā procesa likuma 184.panta pirmās daļas 3.punkts paredz, ka pieteikumu tiesā var iesniegt par no ārējā normatīvā akta tieši izrietošu konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu, nepastāvēšanu vai to saturu, ja attiecīgās tiesiskās intereses nav iespējams realizēt ar šā panta 1. un 2.punktā minēto pieteikumu (pieteikumu par administratīvo aktu vai faktisko rīcību). Atbilstoši šā likuma 256.pantam šāda pieteikuma gadījumā tiesa taisa spriedumu, kurā tiek konstatēts, ka konkrētas publiski tiesiskās attiecības pastāv vai nepastāv vai tiek noteikts to saturs (no tām izrietošās tiesības un pienākumi). Tātad arī administratīvā tiesa noteiktos gadījumos var konstatēt kādu tiesisku attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu.

Senāta Administratīvo lietu departaments vērs uzmanību, ka tiesiskās attiecības starp ģimenes locekļiem ir privāttiesiskas, līdz ar to Administratīvā procesa likuma 184.panta pirmās daļas 3.punktā minētais pieteikuma priekšmets nav tieši piemērojams, lai konstatētu tiesisko attiecību pastāvēšanu starp ģimenes locekļiem. Tomēr akts, ar kuru valsts atzīst kādas attiecības par ģimenes attiecībām un tās juridiski nostiprina, ir publiski tiesisks, un pieteicēju mērķis ir panākt, lai tieši valsts atzītu viņu attiecības par ģimenes attiecībām. Līdz ar to situācijā, kad nav izveidots speciāls mehānisms šādu ģimenes

⁴ Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01 "Par Darba likuma 155. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam", pieejams <https://likumi.lv/ta/id/318716-par-darba-likuma-155-panta-pirmas-dalas-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-110-panta-pirmajam-teikumam>

⁵ Slēgtas lietas statuss. Pieejams https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/3_Jaunumi/Par_tiesas_sedem/SKA-B1-2021.docx

attiecību publiski tiesiskai atzīšanai un nostiprināšanai (reģistrācijai), ir iespējams pēc analogijas piemērot Administratīvā procesa likuma 184.panta pirmās daļas 3.punktu un 256.pantu un uzskatīt, ka [personas A un B] ir iesniegušas konstatēšanas pieteikumu. Tiesai, izskatot šādu pieteikumu, būtu jākonstatē, vai pieteicēju attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē.

Līdz brīdim, kad likumdevējs būs izveidojis atbilstošu tiesisko regulējumu, šāds spriedums, ar kuru ir konstatēts, ka konkrētu personu attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē, arī aizstās valsts īstenotu šo attiecību reģistrāciju. Līdz ar to tas var tikt izmantots citās situācijās, kad nepieciešams pamatot, ka šīm personām ir nodrošināmas kādas ģimenēm paredzētas tiesības (Motīvu daļas 23.punkts).

Nemot vērā iepriekš minēto, tiesībsargs aicina komisijā izvērtēt minēto priekšlikumu un rast iespēju papildināt likumprojektu.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Laila Grāvere 67201409
laila.gravere@tiesibsargs.lv

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu